

Negative Educational Alternatives
Негативни възпитателни алтернативи

„КРИВОРАЗБРАНАТА ВЪЗПИТАНИЗАЦИЯ“ – ЗА МОДЕРНИТЕ ОБЩЕСТВА И ПОВРЕДЕНИТЕ ДЕЦА

Светослава Съева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Статията е посветена на начините, по които децата от последните стотина години биват посрещани на този свят, отглеждани и възпитавани. В текста се обобщават някои от най-често срещаните тенденции, които следва да не търпят повече толерантност в съвременните модерни общества.

На всяка стъпка, която съвременният педагог и родител прави встрани от естествения и утъпкан от милионите поколения път, се предлага алтернатива – изконно позната на всеки човек, базирана на неговите инстинкти: за родителстване, за продължение на родовите маркери, за възпитание, за отклик на потребностите на всеки един представител на следващото поколение от момента на раждането му. Дори и отпреди това.

Keywords: education, the continuum concept, gentle parenting, attachment parenting

Написването на тази статия е продиктувано от наблюдението през последните двадесетина години на широка гама неприемливо поведение от страна на родители и специалисти, пряко ангажирани в процесите на раждане, отглеждане и възпитание на съвременните деца – явление, което се отразява краткосрочно и дългосрочно върху последните. Повлиява се и формирането им като личности. Ще се отрази и на поколенията след тях, тъй като те се явяват участници и ще станат съучастници в прекъсването на естественото родителство при човешкия биологичен вид.

Възпитанието на децата е отражение на цивилизацията, в която живеят. Според Речник на думите в българския език (2015), „цивилизация“ е: „Степен на общественото развитие и материалната култура, характерни за общественно-политическа формация“. Определението за „възпитание“, от своя страна, гласи: „Системно въздействие върху някого (обикн. дете) с цел да се формира характерът му“⁽²⁾. Въздействието е всъщност взаимодействие. Възпитанието на децата, които живеят по времето на дадена цивилизация, е индикатор за

редица явления, които я характеризират. В този смисъл, възпитанието на всяко поколение деца е жизнеутвърждаващо за устойчивостта на следващото, а оттам и на целия човешки род.

Под „модерни общества“ в настоящата статия се разбират всички „цивилизовани“ общества, в които населяващите ги съществуват в краен отказ от природата, инстинктите и заложите си, персистирали в течение на десетките милиони години еволюция на човешкия род.

За „повредени деца“ в следващите редове се приемат наследниците на живеещите в модерните общества. Повредените деца са тези откъснати от естествения ход на развитието си деца. В резултат на това в съзнателния си живот като възрастни индивиди те страдат от редица дисбаланси в социалното, психическото, емоционалното и физическото функциониране. Явления, които изобилстват днес и които засягат не само конкретния индивид, а и големи групи хора, които се влияят от неговите противообществени и антихуманни изяви.

„Криворазбраната възпитанизация“ се реализира от представители на тази цивилизация, които осигуряват такова възпитание на своите деца, което убедително ги води към социална, поведенческа и емоционална погибел.

Въпреки трагикомичната нотка, обявена в заглавието на статията, не се открива нищо забавно в следните факти от нашето съвремие, които се отразяват върху формирането на личността на съвременните деца, на техните представи, усещания и разбирания за живота на съзнателно и на подсъзнателно ниво.

– Огромен брой деца се раждат насилствено: когато те не са готови за срещата с външния свят и когато върху майките им се оказва насилие от различно естество по време на предродовия, родовия и послеродовия процес. Първото се реализира чрез използването на различни медицински манипулации без реална, животоспасяваща, необходимост от това (напр. индуциране с окситоцин, използване на анестезии, Цезарово сечение, Кристелер). Второто се случва масово в родилните отделения на различни държави.

– Огромен брой деца имат отклонения в развитието си. Някои от нарушенията, които придобиват застрашителни размери сред децата в съвременните учебни заведения, се откриват в социалната и емоционалната сфера, в поведенческата област, във физическото развитие, в интелектуалния статус, в когнитивната сфера, в речевата експресия, както и в много други области и в комбинации от тях.

– Огромен брой деца са жертва на различно по форма, честота и интензивност насилие.

– Огромен брой деца биват възпитавани в протиестествени за човешкия род практики чрез директния или индиректния пример на авторитети от своето обкръжение (близко, далечно, реално, виртуално).

Всички изброени факти, а и много неупоменати по-горе, заслужават вниманието на общността от специалисти, която има пряко отношение към възпитанието на децата – педагозите.

Основна теза на настоящата разработка е: възпитанието на детето започва от мисълта на двамата му родители за неговото естествено зачатие, които са представители на двата противоположни пола и се намират в детеродна възраст, и следва да се осъществява съобразно природните закони и механизми.

Формулировката на тезата се нуждае от следните разяснения:

1. Необходимо е осъзнаване ролята на *мисълта* за зачеване на нов живот във възпитателния процес. Състоянието, при което двамата родители мислят за свои наследници, е знак за тяхната социална, психологическа и емоционална готовност за продължаване на рода и за поемане на отговорността на родителството. Също така това състояние се „запечатва“ в слетите в едно две клетки и се отразява на по-нататъшното им развитие и след успешното приключване на вътреутробния живот. Известна е теорията за клетъчната памет.

2. За осъществяване на пълноценно родителство, респ. възпитание, е необходимо наличието на двама родители, които се познават и които споделят своите емоции, породени от любов, трайна обвързаност един с друг и съжителстват съвместно. Това уточнение се налага поради:

а) възможността да се създават човешки ембриони в лабораторни условия с използването на генетичен материал от трима души (един мъж и две жени) чрез донорство, както например е във Великобритания, считано от 25.02.2015 г.;

б) възможността един човешки индивид, независимо от своя пол, да стане родител на дете, което е създадено в лабораторни условия от генетичен материал на други хора (двама или трима) чрез донорство;

в) възможността един човешки индивид, независимо от своя пол, да стане биологичен родител на дете с помощта на технологиите за асистирана репродукция чрез използването на собствен генетичен материал;

г) възможността един човешки индивид, независимо от своя пол, да осинови дете. Форма на осиновяване е и физиологичното раждане на дете, което е създадено от генетичен материал, който не принадлежи нито на родилата го жена, нито на партньора, с когото съвместно са поръчали неговото създаване.

3. Под термина „*родители*“ в статията се разбира: двама души, представители на двата противоположни пола, които споделят положителни емоции един към друг, съжителстват съвместно и по естествен път зачеват, износват, раждат, отглеждат и възпитават своите рожби.

4. Мястото за зараждане на нов живот е утробата на женския индивид, следвайки природните механизми, предвидени за това. В този смисъл, естественото зачатие на децата е това, което гарантира продължението на рода. От момента на прилагането на технологиите за асистирана репродукция (първо-

то инвитро бебе се ражда на 25.07.1978 г.) в световен мащаб е налице застрашителен по размерите си и към днешна дата нарастващ хаос относно състоянието на генетичния код на човечеството: прекъсват се и се объркват родови връзки, създават се нови генетични линии със и без знанието на носителите им, увеличава се възможността генетични братя и сестри да създадат общо поколение. В някои държави съществуват законодателни възбрани за разкриване самоличността на генетичните родители на инвитро децата, родени чрез донорски материал, което крие широк спектър от рискове, сред които незнание за наличие/липса на генетично предавани в рода заболявания, за пълноценното психологическо развитие, емоционално състояние и социално включване на инвитро хората в обществото. В тази сфера съществува и тенденция за създаване на т.нар. „дизайнерски“ деца – т.е. дете/деца, които са изцяло по поръчка на заявителите им: последните избират пола, броя на децата в една бременност, някои физически и интелектуални характеристики на бебето си. Всичко това в зависимост от законодателството на съответната държава.

5. Двамата родители са противоположни по пол. Това уточнение се налага поради все по-широко разпространяваното и узаконявано явление в съвременните модерни общества, при което при еднополови двойки се раждат, отглеждат и съответно възпитават деца. Това обикновено се реализира чрез конвенционално осиновяване, а все по-често и чрез използване на технологиите за асистирана репродукция.

6. Заложено в природата на представителите на човешкия род е да стават родители по време на генетично предвидената детеродна възраст. Това осигурява възможността те да бъдат във физическа способност да заченат, износят, родят, отгледат и възпитат пълноценно следващо поколение от собствения си вид.

Доказателствата в подкрепа на изразената теза се представят, както следва:

Преди зачатие

Хронологично процесът на възпитание съгласно настоящата теза започва от осъзнатата готовност на мъжкия или женския индивид да продължи рода. Планираното родителство включва начина на живот на бъдещите майка и баща, който се състои от няколко основни компонента: хранене, двигателна култура, сън, професионални дейности, психологическа нагласа и емоционално състояние. Често срещано явление е хората да полагат редовни грижи за физическото си тяло, а да не бъдат толкова старателни по отношение на духовната и емоционалната си хигиена. Това се предава и на техните не/родени деца.

Какво се възпитава у децата по този начин?

В случай че бременността е планирана от двамата родители, детето се появява със съзнанието, че е желано в общността, в която ще попадне след раж-

дането си. То се чувства уверено, спокойно, развива се хармонично и балансирано. У него се възпитават положително отношение към света и доброта към околните. Факт е, че някои от гениите, които човечеството познава, са именно нежелани от майките или от бащите си деца (например Джироламо Кардано). С гениалните си постижения те цял живот реализират подсъзнателен стремеж да докажат на света, че е трябвало да ги има.

Бременност

След зачеването на бебето периодът на бременността е този, в който двамата родители започват да осъзнават реалността на пожеланото от тях дете. В повечето случаи този период е по-интензивен и по-осъзнаван за бъдещата майка, отколкото за бащата. Съвременната бъдеща майка често се чувства като обект на перманентни изследвания и медицински манипулации през деветте месеца на очакване и прекарва значителна част от времето си пред и в лекарски кабинети и медицински лаборатории, вместо да следва естествения си жизнен ритъм.

С навлизането на ултразвуковите изследвания лекарите, психолозите и педагозите стават свидетели на редица, само предполагаеми до този момент, явления от вътреутробния живот. Доказва се, че пренаталните спомени оказват огромно влияние върху цялото бъдещо развитие на индивида. Не бива да се подценява негативното влияние на ултразвуковото лъчение върху развиващия се в утробата нов живот.

В последните години много силно развиващ се клон на психологията е пренаталната психология. Тя се занимава с живота на нероденото бебе – с неговите емоции и реакции. Изводите от многобройни научни изследвания доказват, че всички мисловни, емоционални и физически състояния на майката се предават на бебето ѝ по биохимичен път чрез пъпната връв (Verny, 1981; Janus, 1997). Д. Чембърлейн (1988) доказва още преди почти тридесет години съществуването на пренатална памет. Той твърди, че бебетата започват да учат майчиния си език, както и започват първите етапи на своето многостранно обучение, още преди да се родят.

Нероденото дете е уязвимо по отношение на всичко, което му се случва, средата, която го заобикаля и най-вече поради това, че сигналите, които дава, често не се взимат под внимание. Факт е, че повечето съвременни хора приемат, че плодът, особено в първия триместър от своя живот, е лишен от съзнание и емоции и не го възприемат като човешко същество с принадлежащите му права, едно от основните от които е правото му на живот.

Какво се възпитава у децата по този начин?

Бебето усеща пълноценно всичко от физическия и емоционалния живот на майката. Ако тя се чувства спокойна, вглъбена в себе си и в процесите, които се случват в тялото ѝ, то бебето знае, че средата извън утробата ѝ не е враждебна. Чувства се добре дошло в новия свят, който го очаква. У детето

се възпитава спокойствие, чувство за доверие и увереност: в себе си и в света наоколо.

Раждане

Пренаталната психология е тясно свързана с пренаталното възпитание и с перинаталната психология, като според последната процесът на раждане и времето веднага след него се отличават с голямо влияние върху по-натъшния живот на бебето: първите думи, които то чува след раждането си, първите ръце, които го докосват, първите звуци, миризми, светлини, респ. тъмнина или приглушена светлина, всички първи усещания от света извън утробата са обект на изследване от перинаталната психология. Поради медицинизирането на физиологичния процес на раждането в модерните общества (преди около 100 – 150 години медиците са били в служба на родилките и техните бебета, докато сега майките и техните бебета обслужват удобството на медицинския персонал), е необходимо ясното осъзнаване на членовете на медицинските екипи за дълготрайното връзване в паметта на новороденото бебе на всяка тяхна реплика и действие.

Относно думите, които се използват, за да назоват бебето или малкото дете (много често възрастните се обръщат към тях с „малкия“, „дребосък“, „фъс-тък“, „мъник“) – често у тях се оформя чувство за малоценност и неважност на личността им и на мнението им в общността и в семейството. Дори когато бебето порасне и се превърне в подрастващ, дори във възрастен, се случва той все още да бъде „малкият“ в семейството.

Какво се възпитава у децата по този начин?

При протичане на естествено активно раждане (не дирижирано) телата на майката и бебето действат в симбиоза. Многомилионната еволюция на човешкия род би създала друг родов механизъм, ако бе установила, че настоящият е неблагоприятен за продължението на биологичния вид. Това не се е случило. Бебета, които се раждат в модерните общества днес, се раждат по същия механизъм, по който това се е случвало от зората на човешката цивилизация. Бебета са се раждали и се раждат във всякакви екстремни обстоятелства и ситуации. Родените по естествен път деца биват възпитани в спонтанността и естествеността на явленията на живота извън утробата. Ако раждането им е било травматично, за тях и/или за майка им, това възпитава у тях тревожност, страх, тъга, очакване на враждебни среда и отношение отгук нататък в живота, неувереност и несигурност.

Живот извън утробата

Естественият ритъм на живот на съвременното бебе в повечето случаи е нарушен още от рождението му, като се започне с отделянето му от утробата, а именно моменталното прерязване на пъпната връв, последвано от изолирането му в нежива, суха материя (каквито са чаршафът или одеялото, с което бива обгърнато) в контраст с познатата му среда – тялото на майката и водна-

та среда, в която е живяло до момента, и се стигне до храненето и спането под час – още от родилното отделение. Всичко това в противовес на неговите потребности, очаквания и желания, и най-вече в противоречие с вродените очаквания и природните механизми.

Тъй като природата и многомилionenната човешка еволюция са гъвкави и целят оцеляването на вида, поставеното във всякакъв вид депривация бебе търси компенсаторни механизми за набавяне на необходимия физически контакт с друго човешко същество, с жив организъм по подобие на този, в който то е расло от момента на зачатие до този на рождението си, когато всичко познато нему му е било отнето и е било заменено с ярки луминесцентни светлини, силен говор, със сухата, нежива материя на одеялцето, дрехите, пелените, пластмасовото креватче, въздуха и неговата непостоянна температура, и най-вече – с липсата на физически контакт с майката. Всичко описано е практика в съвременните родилни отделения. За компенсаторния механизъм, който използва бебето, пише Джийн Лидлоф (2011):

„Детето, което не е носено на ръце, не само се опитва да събира всякакви откъслечни преживявания, но и развива компенсаторен механизъм, целящ да облекчи неговата агония. То ритва колкото може по-силно, за да облекчи тръпнещата си, копнееща за допир кожа, размахва ръце, мята ожесточено глава, за да притъпи усещанията си, напруга телцето си, извива гръб възможно най-силно, за да престане да чувства това, което го измъчва. То намира частична утеха в това да си лапа пръста, тъй като така облекчава непрестанното желание в устата си. То рядко го смуче; не е гладно, а само има нужда да го лапне, когато изпитва необходимост от храна, преди да е дошъл определеният за това час по програма. Обикновено то пъха пръст в устата си, за да запълни непреодолимата празнота в нея, безвремето, изпълнено със самота, чувството, че центърът на живота е някъде другаде и то не е там.“

След мъчителното чакане на часа за хранене в огромния брой случаи на „съвременно родителство“ и „модерни майки“ бебето получава не кърма от майчината гръд, а адаптирано мляко или майчина кърма от биберон, изработен от синтетични материи, прикрепен към шише, създадено от други такива. Физическият контакт между бебето и грижещия се за него, дори и при хранене, също може да се окаже лукс: някои бебета биват оставяни да се хранят не в обятията на човек, а в леглото си или дори сами от бутилката, само под погледа на възрастен, който да може да реагира в случай на задавяне.

Привързаността на децата към т. нар. „играчки за сън“, както и различните заместители на физическия контакт между бебето/детето и майката/възрастния, е описана от същата авторка. Тя дава обяснение на тези явления, непознати и немислими за предците ни. Описва и ужасяващите и дългосрочно травмиращи преживявания, на които е подложено бебето, родено в последните стотина години, още от момента на появата си на бял свят. На тях родите-

лите (не)съзнателно подлагат рожбите си, следвайки съветите на авторитети в своята област, като лекари, родители, педиатри, педагози. Авторката описва безпрецедентната изолация и самота, в които бебета са поставени в съвременни устройства като колички, кошарки, проходилки, бърнджита и легълца, и депривацията, в която им се налага да съществуват в тези толкова сензитивни, най-важни и основополагащи етапи от развитието си:

„Предметите, които поставят в неговия обсег, са само приближение на това, което му липсва. Всички смятат, че играчките би трябвало да утешат разплаканото дете. Никой обаче не се замисля на какво всъщност се дължи неговата скръб.

Първенство в това отношение държи пухкавото мече или зайче, за да може бебето да „спи с него“. Според възрастните то трябва да осигури на бебето чувство за постоянна компания. Те възприемат ожесточената му привързаност и зависимост от тази играчка като очарователна детска странност вместо като демонстрация на остра недостатъчност. На практика, детето е принудено да се привърже към неодоушевен предмет в нуждата си от другар, който няма да го напусне. Клатенето на количката и люлеенето в кошче са други подобни сурогати. Тези движения обаче са толкова бледо подобие на усещането да бъдеш носен на ръце, че рядко успяват да успокоят истински бебето, гледано в изолация. Освен че е неадекватно, това движение се случва и съвсем рядко. Над количката и кошарката на детето също окачват играчки, които дрънкат, звънят и свирят, когато ги докосне. Те често са ярко оцветени и висят, което все пак е някаква гледка, различна от голите стени, и привличат вниманието му. Тъй като обаче възрастните не ги сменят често (ако въобще го направят), те не предоставят достатъчно разнообразие, необходимо за развитието на зрението и слуха.“

Какво се възпитава у децата по този начин?

В резултат на описаното стандартно поведение на възрастните към бебетата и децата те се сблъскват със следните позиции на околния нов свят към тях: Твоите нужди не са важни, Ти трябва да се съобразяваш с другите, а не те с теб, Ти си сам на този свят, Всичко, на което можеш да се опланияш, си само ти, Не можеш да разчиташ на нищо и на никого сега и за в бъдеще, Ти трябва да се адаптираш към средата и да не търсиш удовлетворение на изконните си потребности. Тези концепции, оформили се на подсъзнателно ниво, оказват влияние върху всички връзки, които невръстният нов човек ще има през живота си: връзката с майката, с бащата, с братята и сестрите си, с други роднини, с учители, връстници, с интимни партньори, със своите наследници.

Всъщност бебето има нужда да се прикрепя още от деня на раждането си към възрастен човек, който да е активен и да не се отклонява от ежедневието си ритъм. Според Лидлоф това се случва в етапа на носене „на ръце“ на бебето. Възрастните, от чиито действия бебето се учи и се подготвя, на

този етап чрез пасивно наблюдение от сигурното място на ръцете им, за дейностите, в които на по-късен етап ще се включи активно. Бебето няма нужда възрастният да променя ежедневието си в грижа за него, а точно обратното – то изисква и настоява с т.нар. от модерните хора „необясними“ и „безпричинни“ бебешки плач и раздразнителност възрастният да влезе в своята обичайна социална роля. Когато тези нужди не са били посрещнати адекватно, това неминуемо се отразява върху цялостното социално и емоционално състояние и развитие на индивида. Неслучайно съществуват изразите: „Някой май не е бил гушкан като малък“ или „Той май не е бил кърмен като бебе“, които обичайно се отправят по адрес на неуравновесен в момента или по принцип човек.

Никой биологичен вид, включително човешкият доскоро, не е променял начина си на живот заради това, че е станал родител. В българската традиция например краткосрочно отделяне от установения битов ритъм е било регламентирано в рамките на 40 дни след раждането, докогато се е считало, че лахустата (родилката) се възстановява физически и се адаптира към новата си социална роля. В днешни дни именно промененият начин на живот на жените, носещи нов живот, води и до непознати доскоро в човешката еволюция физиологични, социални и емоционални явления, като например:

1. По отношение на майката (и на бащата): следродилна депресия (причините за която Лидлоф (2011) описва от гледна точка на концепцията за приемствеността), напълняване по време на бременност и кърмене, нисък праг на търпимост, изнервеност, депресираност, раздразнителност, недоспиване, отпадналост, социална неадекватност, неконтролируема и честа смяна на емоциите и настроенията;

2. По отношение на роденото дете: ревливо бебе, неспокойно бебе, инатливо дете, заглъстяване, депресия, хиперактивност, дефицит на внимание, диабет тип 2, масови заболявания на храносмилателната и отделителната система, алергии.

Деца често се отглеждат физически дълготрайно отделени от природата, която и не са имали възможност да опознаят. Голяма част от съвременните деца не излизат извън домовете си дни наред, стоят затворени и в детските ясли и градини, особено при неподходящи метеорологични условия. Те дори не са виждали природните източници на храните, които консумират. Деца се отглеждат в противовес със свои базисни потребности. Например наблюдението на събитията пред която и да е съвременна детска ясла, детска градина или дори училище, в което и да е населено място, в който и да е край на света, ще покаже едно и също: спящи, в най-добрия случай будни, но сънени, деца в колите на родителите си, които са принудени да прекъсват важния за растежа, отмората и цялостното си съществуване сън, за да се впишат в графика на работодателите на родителите си. Не съществува дете, което да е приело

без плач и травми посещенията си в детска ясла или градина. То използва целия си наличен арсенал от средства, за да демонстрира, че с него се постъпва неправилно. Насилственото отделяне на детето от всичко познато – майката, членовете на семейството, домашната обстановка, неминуемо води до опустошителни реакции в психично-емоционалното състояние на малкото дете, независимо от това колко постепенно и с колко внимание е подхотено. В съвременния свят дете, което се отглежда в собствения си дом, се приема за „глежено“, а за семейството му се счита, че си е позволило този „люкс“. Факт е, че до поне четиригодишна възраст децата не се нуждаят от социализация, а от сигурност, която получават единствено в дома си и само от семейството си. Съществуването на детските ясли и градини е в резултат на индустриализацията на съвременната цивилизация, в която жените трябва да работят. Интересен факт е поведението на някои семейства, които изпращат на детска градина по-големите си деца, при положение че майката е възрастна, за да се грижи за по-малките.

Прекъсването на приемствеността в човешкия живот налага описаните обстоятелства и принуждава много родители да подлагат себе си и децата си на изброените преживявания. В модерните общества по презумпция се живее не в общност, а в отделни семейства, които най-често се състоят от майка, баща и дете/деца. В големия град, далеч от близките и общността, семейството отглежда и възпитава децата си. Животът в общност и в постоянен контакт с природата има своите предимства. Съществуват редица документиранни случаи на наблюдения върху живота, отглеждането и възпитанието на децата на „нецивилизовани“ племена. Дж. Лидлоф (2011) докладва за тези процеси в индианските племена йекуана и санема в дълбоките джунгли, известни данни има и за индианците яномами, също така за пигмеите, бушмените и за много други традиционно живеещи хора. При всички тях родителството и възпитанието са естествени процеси. Например в 88% от случаите бушмените реагират на бебешки плач до три секунди (Diamond, 2013).

Някога от различията между описаните общества и модерните са: в традиционните общества децата не принадлежат на родителите си, а на себе си и на обществото, в което живеят. В модерните общества, който има деца, той е лично отговорен за тяхното отглеждане и възпитание и не следва да ангажира публичното внимание с потомството си. В племената на ловците и на събирачите съществува емпатия и сътрудничество. В модерните общества – егоизъм и съревнование. В самобитните среди – добронамереност и свобода. В съвременните общества – агресия и борба за власт. При близките до природата общности се наблюдават спокойствие във взаимоотношенията и вътрешна хармония. При модерните хора – страх и емоционален дисбаланс (Wright, Gynn, 2014).

В модерните общества се стигна дотам, че:

– съвременните хора, за да станат родители, се нуждаят от процедурите на асистирания репродукция, хуманните и етичните измерения на която отдавна са под въпрос;

– здравите жени, за да родят също толкова здравите си деца, се нуждаят от оперативно екстрахиране на бебета си, дълбоко убедени от медиците и наплашени от медиите (особено чрез филмите), че телата им и тези на бебета им са неспособни да преминават през естествения физиологичен процес на раждането;

– милиони човешки ембриони са погребани живи в ледени ковчези в качеството си на „остатъци“ от инвитро процедури, както и по други експериментални линии на генното инженерство, за които се използва човешки генетичен материал;

– човешките същества, за да отгледат и възпитат децата си, се нуждаят от посещения на специално организирани за целта курсове, семинари, уебинари, от четене на специално написани за целта книги и статии, гледане на видеоматериали. В тази връзка Джийн Лидлоф (2011) споделя: *„Би ме било срам да призная пред индианците, че там, откъдето идвам, жените не се чувстват способни да отглеждат децата си, без да са прочели в някоя книга писмените инструкции на съвсем непознат мъж“*. Внимание заслужава фактът, че творбата на цитирания автор е издадена на български език през 2011 г., но книгата е била издадена за първи път в оригинал през 1977 г.

В допълнение, не само отглеждането на децата е поставено под индустриализация: организирани на курсове за бременни, за раждане, за отглеждане на деца, за масажирание на бебета, за танцуване на майки с техните бебета. Всичко започва с индустрията на зачеването: организират се курсове за хранене и здравословен живот за бъдещи родители, вследствие на които да се увеличи фертилността им, посещават се специализирани клиники по репродуктивно здраве.

Когато се говори за възпитание, следва да се разграничат два основни източника, от които то бива повлиявано: индустриите и природата.

1. Индустриите и възпитанието на децата

1.1. Индустрията да бъдеш роден

Процъфтяващата индустрия за създаването на нови хора работи на пълни обороти в наши дни. Огромни средства се вливат в това да бъде създадено човешко същество по настояване на неговите поръчители. През последните двадесет години се създават поне 30 ембриона, обикновено около 32, които да подсигурят раждането на едно бебе – по този начин се увеличават нивата на успеваемост на всяка една инвитро бременност (Taylor, 2014). „Остатъците“ от съответната успешна инвитро бременност остават в ледените си гробове, биват унищожавани или се използват за генетични изследвания и експерименти. По данни на същата авторка всяка година 2000 души само във Велико-

британия избират децата им да бъдат създадени чрез донорски материал. По този начин там за последните двадесет години са родени около 44 000 бебета. Логично, при „направата“ на човешки същества от ръцете на други човещи последните допускат грешки – например бяла жена ражда дъщеря, която е мулат, след осеменяване с донорски материал от мъж афроамериканец (White, 2014), две семейства спорят за „родителството“ на близнаци¹⁾.

Областта се отличава с изключително дълбоки етични дискусии, които засягат пряко един-единствен индивид – създаденото дете. На втори план в етичната сфера са ангажирани две страни: медицинският екип и поръчителят/поръчителите на детето.

Тук ще се обърне внимание на пряко ангажираната страна в областта – детето. Съществуват две основни положения относно знанието на детето, че е заченато по протиеоестествен път. В случай че знае, са налични следните две основни ситуации:

– това не влияе негативно върху развитието, самосъзнанието му и целия му живот като цяло;

– за него това е от съществено значение и оказва отрицателно влияние върху отношенията с родителите му, с останалите деца в семейството, с връстниците, околните, с потенциалните интимни партньори в бъдеще. Стига се дори до желание никога да не са били раждани, особено в случаите с използване на донорски генетичен материал. Все повече инвитро заченати хора надигат глас срещу индустрията, която ги е създадала, заявявайки трудности със самоидентичността, затруднения във възможността за създаване на интимни връзки, в доверие в интимния партньор, с психологическата си стабилност, със социалното си включване, заявяват, че се чувстват като научен експеримент (Taylor, 2014).

Днес реплики от рода на „Имаш очите на майка си“, „Одрал си кожата на дядо си“ или „Джинсът им е такъв“ вече не са актуални. Загубени, прекъснати и оплетени са много генетични връзки между хора, които живеят на десетки хиляди километри едни от други и които никога не са се срещали и най-вероятно никога няма да се познават.

Какво се възпитава у децата по този начин?

Децата осъзнават, че не те са важните, а родителите им – техните поръчители. Чрез децата, създадени по изкуствен път последните осъществяват своите желания да имат деца, водени от различни мотиви, които варират от „Искам да оставя своите гени в бъдещите поколения“ до „Какво ще кажат хората, ако нямам деца?“.

1.2. Индустрията да бъдеш отгледан и възпитан

Бегъл поглед към някоя детска площадка (или градска среда) ще регистрира наличието на редица устройства, оборудване и уреди, които съпътстват майките и децата им: детски колички, шишета с биберони, зальгалки, дрън-

калки, пластмасови играчки в ярки цветове и издаващи силни звуци. В същото време участникът в модерното общество вижда реклами на различни продукти, свързани с отглеждането на бебе и дете: пелени, ваксини, медикаменти, играчки.

Някои от областите на индустриите, свързани с отглеждането и възпитанието на децата, са: приспособления за спане отделно от родителите, приспособления за превозване в моторно превозно средство, такива за хранене, къпане, седене, прохождение, придвижване, хигиена, безопасност у дома и навън. Такива за грижа за здравето, за облекло, обувки, аксесоари, както и за забавления и игра. В последните години се наблюдава бум на говорещите играчки – сигурен индикатор за самотата, в която се отглеждат днешните деца. Цветовете на детските играчки стават все по-ярки и контрастни, светлините им – все по-силни, мелодиите, песничките и гласовете – също. Налице е сензорна свръхстимулация, докато децата всъщност се нуждаят от вниманието на майката или на друг възрастен (вместо говорещата играчка да казва „коте“, когато се натисне бутонът с котето, това може да прави възрастният, който се грижи за детето). Колкото са повече говорещите и атрактивните играчки, толкова повече те се опитват да удовлетворят огромните и различни по своето естество потребности на самотните съвременни деца, които са оставени да линееят и скърбят в безкрайната самота на продукти на съвременната индустрия.

В това отношение не трябва да се пренебрегва и киноиндустрията. Тя оказва голямо влияние върху същите тези самотни деца, оставени без пълноценното физическо и емоционално присъствие на авторитетна фигура, на която да подражават. При тях възпитанието често се случва чрез подражание на герои от детски анимационни филми. Съществуват интерактивни филмчета („Давай, Диего, давай!“ „Рибки гупи“, „Дора изследователката“, „Пламъчко и машините“), благодарение на които представите на децата за околния свят и за взаимоотношенията се оформят нереалистично, а именно, че героите са живи и те могат да общуват с тях през екрана/монитора. Анимационните герои в посочените филми подтикват децата към действия (подскачете, хванете, пласкайте с ръце) и речева експресия (кажете:...). В този смисъл, интерактивността играе колкото положителна роля (децата не просто стоят и гледат), толкова и отрицателна (оформя се погрешна представа за реалността). Последната не трябва да се подценява, още повече при документирани инциденти, някои с фатален край, при които деца подражават на любимите анимационни герои.

Относно устройствата за отглеждане на деца първенец в асоциациите е детската количка. Когато човек каже „майка“, следващото словосъчетание обикновено е „с количка“. Градската среда също натрапливо вглъпява тази концепция: стълби с рампи за колички, подземи с устройства за колички, автобуси за майки с колички, места в сгради за майки с колички. Този уред, вече и с дизайн на космически кораб и неминуемо предизвикващ кожни обриви

у ползвателите му, подлага бебетата и малките деца на ужасяващи преживявания. Още през 70-те години на миналия век Дж. Лидлоф споделя мислите си за тях: „*Би било полезно да се изследва влиянието на бебешките колички, въведени от кралица Виктория, върху характера на отгледаното в тях поколение и семейния живот на Запад. Жалко, че тези колички не ги е постигнала същата съдба, както кошарката, на чието изобретяване в селото на йекуана бях свидетел един ден.*“; а именно – унищожаването ѝ.

Как и защо е била изобретена детската количка на първо време? Английският архитект Уилям Кент я създава през 1733 г. за третото дете на Девънширския херцог. Около век по-късно тя става популярна и достъпна и за децата на хората, които не са със синя кръв.

Относно живота на бебето в количка съществуват различни изследвания. Zeedyk (2008) споделя резултатите от първото проведено изследване относно психологичните ефекти, които оказва продължителното возене в бебешка количка върху емоционалното състояние и умственото развитие на децата, и по-специално относно въздействието на позицията, в която се вози бебето в количка, върху общуването между родители и деца и нивата на стрес при бебетата. Според това първо по рода си проучване най-разпространеният начин на возене на бебето в количка, в който бебето е с гръб към возещия, възпрепятства развитието на децата. Тези, които са возени по този начин, говорят по-малко, смеят се по-рядко и общуват по-малко с родителите си в сравнение с деца, возени в количка с лице към возещия ги. Наблюдавани са повече от 2722 двойки деца и родители в посочената държава. Получените резултати сочат, че родителите говорят по-малко на своите бебетата, докато ги возят в количка, обърнати с гръб към возещия. В допълнение, моделът на сън при тези бебета и сърдечният им ритъм се различават, съпоставени с тези на бебетата, които се возят в количка с лице към возещия. Резултатите от изследването сочат още че:

- 62% от всички наблюдавани деца са возени в количка с лице към посоката на движение и с гръб към возещия, като процентът при по-големите бебета на възраст между 1 и 2 години е дори по-висок и достига 86%;

- родителите, возещи бебетата си с лице към себе си и с гръб към движението, са по-склонни да говорят с бебето си (25% в сравнение 11% возещи бебетата си с гръб към себе си);

- по-малко от ¼ от включените в изследването родители имат навика да говорят на бебетата си;

- майките и бебетата, които в хода на проучването са опитали и двата типа возене, са се смели по-често при возене лице в лице с бебето. Само едно бебе от двадесет наблюдавани се е смяло при возене с гръб към возещия и с лице към посоката на движение, докато при возене с лице към возещия смях се наблюдава при половината изследвани бебета;

– средният сърдечен ритъм на бебетата се понижава слабо при возене лице в лице с возещия и склонността на бебето да заспи при возене в тази позиция е два пъти по-голяма – два фактора, които недвусмислено говорят за намалени нива на стрес при возене на бебето с лице към возещия.

Инициаторът на първото изследване на влиянието на возенето в детска количка – д-р Зедик, споделя: „*Въпреки че съм психолог по развитието, не бях се замисляла преди по този въпрос и бях изненадана да открия, че не са правени други проучвания на тази тема. Изследванията на нервното развитие на децата ни помогнаха да разберем колко важно е социалното общуване за развитието на детския мозък през първите години от живота на детето. Ако бебето прекарва дълги периоди от време в количка, това води до забавяне на уменията му да общува с родителите си, в резултат на което за бъдеще детето може да има по-ниско психологическо и емоционално ниво на развитие, като цяло, тъй като в тази най-ранна възраст мозъкът се развива по-бързо, отколкото ще се развие за целия останал живот на детето занаред.*“

„*Експерименталното ни проучване показва, че ако просто обърнете количката, така че бебето да бъде с лице към вас, процентът на родителите, говорещи на своите бебета се удвоява. Също така не очаквах, че броят на спящите бебета при возене с лице към возещия ще е толкова висок – 52%, в сравнение с 27% при возене с лице към посоката на движение. За мен това беше пълна изненада. Това е много важен момент, тъй като човек е склонен да заспи, когато се чувства спокоен и сигурен.*“

„*Данните ни сочат, че за повечето бебета днес животът в количка води до емоционално обедняване и е вероятно носител на стрес. Бебетата, изложени на стрес, израстват като възрастни, склонни на тревожно и стресово поведение. Изглежда е време да обърнем повече внимание на този проблем, да му дадем гласност и да започнем да провеждаме повече проучвания по темата. Родителите заслужават правото на информиран избор относно психологическото, емоционалното и нервното развитие на своите деца.*“⁶⁾

В допълнение към описаните фактори могат да се изброят и други – например сетивната свръхстимулация за детето, когато се вози в количка в седяща позиция с гръб към возещия, липсата на такава за малкото бебе, което лежи по гръб и вижда само вътрешността на количката си и небето, постоянните вибрации от контакта с неравната земна повърхност, загубата на зрителна взаимовръзка на възрастния с детето и фактът, че не е в състояние да отговори на демонстрирана от детето потребност, ако тя не е вокализирана така, че да привлече вниманието му. Детето е лишено от възможността да опознава околната среда чрез директен контакт с нея – то остава физически изолирано от нея (масова практика е вече проходили деца да продължават да бъдат возени в колички). Всичко изброено е неестествено за човешкото дете

и за неговите вродени очаквания, както и съответно използването на този уред оказва своето негативно влияние върху развиващия се организъм. Бебешките и детските колички (и всички останали приспособления за деца) са освен всичко изброено и източник на редица дерматологични реакции при децата в резултат на използването за изработката им синтетични материали. Детето сигнализира съзнателно (с плач, говор и поведение) и несъзнателно (с обриви, поведение и заболявания) за протиеестествеността на начина на отглеждането си, но родителите му, водени от инструкциите на авторитети в съответните области или следвайки собственото си удобство, приемат тези сигнали за „нормални“.

За нормално се приема също така децата до 3 – 4-годишна възраст да бъдат водени в различни устройства. При поглед отстрани усещането е, че всички бебета и деца от модерните общества са инвалидизирани. Факт е, че мястото на бебето от раждането му до проходаването му е на ръцете на майка му или привързано за тялото ѝ по удобен и за двамата начин (обикновено с парче плат, увито около тялото на майката: в България това е цедилката, също така вече се използва слинг-шалът, в други места се ползват препаските или подобни средства, придържащи бебето към тялото на възрастния), а след проходаването му – гушкане при наличие на умора или желание от негова страна за това. Поради изконната нужда на бебето да има физически контакт с жива материя, а не с мъртвата такава на одеялца, колички и други приспособления в близкото му обкръжение, често срещана гледка в наши дни е майка, която бута с една ръка празната количка, а в другата си носи бебето си, опитвайки се да успокои плача му, с който то упорито настоява да заеме своето място. В наши дни могат да се видят 3- дори 4-годишни деца да бъдат водени пасивно в различни устройства (освен колички се използват триколки, колелета за бутане, мотори, автомобили).

На кралица Виктория съвременните общества дължат и друга традиция освен индустриализираните детски колички, прилагана при ритуала за встъпване в брак, а именно популяризирането на белия цвят като такъв за булчинската рокля. В стремежа си да се почувстват като кралици и в крак с модата, жените в цял свят захвърлят местните традиции и обичаи и се връщат на избраниците си „по кралски“. По този начин една личност поставя началото на цяла индустрия. Друга личност – Коко Шанел пък, налага промяната в тона на кожата от светъл в шоколадов, за моден. В стремежа си да изглеждат модерно огромен брой хора се подлагат на слънчеви бани, козметични и дерматологични процедури, за да постигнат златист загар, ставайки активни потребители на друга индустрия. До момента на тази промяна в нагласите към хората с тъмен тен (потъмняването се е приемало за знак за принадлежност към нисшите прослойки на обществото), състоящи се от работници на открито. Например благородните дами са пазели белотата си под елегантни дантелени чадъри, в английския език зачервените вратове на работниците на полето, които прекарват времето си наведени над зе-

мята, са символ на „селянин“ – *gedneck* (англ.), беден бял земеделски работник в южните щати на САЩ. Интерес буди фактът, че обратната трансформация – от тъмен тен към светъл, прави съответния човек „странен“ и да изглежда „изкуствено“. Популярни примери в това отношение са момичетата, участващи в пазарите за булки в ромската общност, някои обичаи и ритуали за намазване на лицето при различни обредни церемонии, както и популярният медицински казус с визията на Майкъл Джексън.

Децата в модерните общества биват подлагани още на редица противоестествени изяви и събития, като: състезания, конкурси, участия в реалити формати и телевизионни предавания, публикуване на техни снимки от собствениците им родители в социалните мрежи.

Какво се възпитава у децата по този начин?

Децата остават с разбирането, че отглеждането им, респ. да бъдеш родител, е сложен и тежък процес, свързан с редица неудобства и лишения, отказ от свое пространство и реализация. Това може да се отрази негативно в бъдещото продължение на рода от тяхна страна, както и на отношението им към други. Относно така наречените традиции – децата се научават, че трябва да се впишат в очакванията на околните дори в случаите, в които те не съответстват на индивидуалността им. Формулират се нагласи от типа: „Бъди такъв, какъвто не си“, „Изглеждай по определен начин, дори да не се чувстваш така“, „Аз не принадлежа на себе си, а на родителите си“, „Трябва да правя това, което се очаква от мен, а не това, което аз искам, и това от което аз се нуждая“.

2. Природата и възпитанието на децата

Отговорът на природните механизми и на човешката еволюция по отношение на описаните индустрии е следният:

– относно индустрията да бъдеш роден: нужни са мъж и жена във фертилна възраст;

– относно индустрията да бъдеш отгледан и възпитан: бебето се нуждае от постоянен физически контакт с майка си или с друг възрастен при необходимост. Тя му осигурява всичко, което му е нужно и познато: храна, топлина, позната обстановка.

Пълноценното триединство „хранене – сън – движение“ е основата, на базата на която новороденото ще се изгради като здраво дете и впоследствие – като здрав и пълноценен възрастен. Депривацията от тях още от раждането (чрез хранене и спане съгласно режим и чрез повиване) могат да нанесат само вреди.

Природните алтернативи на устройствата за отглеждане и игра са утвърдени във времето. В таблица 1 се представят някои от тях, които показват колко лесно и естествено е всъщност родителството и включването на новия член на семейството в живота на родителите и общността в контраст с представите на съвременния човек, който смята, че за да отглежда успешно наследниците

си, са му необходими неизброими устройства и приспособления, съпътствани с драматични промени в начина му на живот:

Таблица 1. Примери на съвременни практики и уреди, които се използват при отглеждането и възпитанието на деца в модерните общества, и техните естествени алтернативи

Продукти на индустрията и дейности, заместители на естествените, при отглеждането на бебе/дете:	Реално удовлетворяване на потребността на бебето/детето чрез:
Бибешка кошарка/легло/кокон	Съвместен сън с родителите
Оставяне на бебето да плаче (за да му се развият белите дробове, за да не се разглези, за да не свикне да го носят на ръце, за да се научи, че не то командва)	Гушкане, утешаване и кърмене
Хранене с шише с биберон (под час)	Кърмене (на поискване)
Хранене от детска кухня	Хранене с храната на семейството
Чаша с накрайник	Чаша
Столче за хранене	Скут на възрастния при хранене на маса или самостоятелно седене при хранене на пода
Залъгалка	Извършване на желаната от бебето дейност – хранене, сън, говорене, плач
Проходилка	Пълзене или ходене на бебето с придържане от възрастен
Колан за прохождение	Пълзене или ходене на бебето с придържане от възрастен
Детска количка за новородени, бебета и непроходили деца	Слинг-шал
Детска количка (или друг тип устройства за придвижване) за проходили деца	Самостоятелно ходене
Играчки от синтетични материали (звънящи, пеещи, светещи, движещи се)	Природни материали и обекти, направени от тях

По въпроса за възпитанието: детето се включва в живота на възрастните и децата от своето семейство и от общността, към която то принадлежи, като се учи и възпитава от това, което вижда и преживява от собствен опит.

Традиционните начини за отглеждане и възпитаване на деца са в процес на възраждане и намират израз в съвременни течения като привързано родителство (attachment parenting) и нежно родителство (gentle parenting).

Отговорът на природата и на човешката еволюция на всички съвременни индустрии, свързани с появата на нов човек, е: за да се зачене, износи, роди, отгледа и възпита успешно едно дете, са необходими три взаимосвързани и взаимозависими елемента: майка, семейство и общество, които да действат в синхрон помежду си и съобразно механизмите на природата.

БЕЛЕЖКИ

1. Нориега, М. (2014). Грешка при инвитро: две семейства спорят за родителството на новородени близнаци: <http://zablznacite.wordpress.com/2014/08/25/in-vitro-bliznaci-greshka/> [31.05.2015]
2. Речник на думите в българския език (2015). От: <http://rechnik.info/%D1%86%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F> [27.05.2015]
3. Martin, D., Caldwell, S. (2011) THIRTY embryos created for every baby born by IVF ... and thousands are thrown away: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2017821/THIRTY-embryos-created-baby-born-IVF--thousands-thrown-away.html> [02.06.2015]
4. Taylor, R. (2014) In-vitro fallout: donor IVF teen says "I wish I had never been born": <http://www.lifenews.com/2014/06/27/in-vitro-fallout-donor-ivf-teen-says-i-wish-i-had-never-been-born/> [14.05.2015]
5. White, H. (2014) White mother sues sperm bank after she gives birth to a mixed-race daughter: <http://moms.popsugar.com/Sperm-Bank-Gives-Woman-Wrong-Sperm-35851123> [06.06.2015]
6. Zeedyk, S. (2008) Baby buggies may undermine child development: <http://app.dundee.ac.uk/pressreleases/2008/prnov08/babybuggies.htm> [03.06.2015]

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Chamberlain, D. (1988) *Babies Remember Birth*. Publisher: Jeremy P. Tarcher
- Diamond, J. (2013). *Svetat predi vchera*. Sofia. Iztok-Zapad [Diamond, J. (2013). *Светът преди вчера*. София. Изток-Запад].
- Liedloff, J. (2011). *V tarsene na izgubenoto shtastie. Kontseptsiyata za priemstvenostta*. Sofia: Iztok-Zapad [Liedloff, J. (2011). *В търсене на изгубеното щастие. Концепцията за приемствеността*. София: Изток-Запад].
- Janus, L. (1997) *The Enduring Effects of Prenatal Experience*. Northvale, NJ: Jason Aronson, Inc.
- Verny, T. & Kelly, J. (1981). *The Secret Life of the Unborn Child*. New York: Simon & Schuster Publisher.

Wright, T. & Gynn, Gr. (2014). *Ostaveni v mraka*. Sofia: Kibea [Wright, T. & Gynn, Gr. (2014). *Оставени в мрака*. София: Кибеа].

„THE MISUNDERSTOOD EDUCATION-CIVILIZATION“ – ON MODERN SOCIETIES AND DAMAGED CHILDREN

Abstract. This paper deals with the modern ways of welcoming, treating, raising and educating the children from the last century. Some of the most common tendencies in modern societies are being described as something not to be tolerated any more for children's sake and for the sake of mankind.

For every step aside from the pathway used millions of years for raising and educating a child, the nature gives signs that it is the wrong path we are walking on. It is the basic instincts of parenthood that must prevail for the generations to be. Every child deserves that from the moment of their birth. Even before that.

Dr. Svetoslava Saeva, Assist. Prof.

Department of Pedagogy
Faculty of Pedagogy
South-West University „Neofit Rilski“
66, Ivan Mihaylov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: s_saeva@swu.bg